

ŠE NEKAJ POJASNIL K ČLANKU PRIČEVANJA IZ PRETEKLOSTI

1872 so ustanovili Društvo slovenskih pisateljev, a je še isto leto tudi zamrlo. Oživel je spet 1885, in sicer pod naslovom Pisateljsko podporno društvo. Njegov glavni, ne pa edini namen je bil podpirati socialno potrebne pesnike in pisatelje, člane in nečlane (a tudi njihove vdove in sirote) ter tako posrežno pospeševati slovstveno ustvarjanje. Za predsednika so izvolili dr. Josipa Vošnjaka (društvo je vodil do 1895, sledil mu je Rajko Perušek) za njegovega namestnika Frana Levca, za odbornike med drugimi Ivana Hribarja in Antona Raiča. Anton Funtek je v društvu kasneje prevzel in vodil blagajniške posle, tako so se v članku obravnavana pisma ohranila prav pri njem. Podpore so poleg drugih prosilcev od društva prejeli Josip Cimperman in njegova sestra Marica, Jakob Alešovec, Simon Gregorčič, Dragotin Kette, Murn-Aleksandrov, Ivan Cankar in Oton Župančič; skromne redne mesečne podpore je bila deležna Ernestina Jelovškova.

Leta 1905 oziroma 1910 so ustanovili podobno društvo, ki pa je združevalo predvsem novinarje in s katerim je prihajalo pogosto do sporov. Pisateljskemu podpornemu društvu je volil celotno premoženje Fran Gestrin, a izkazalo se je, da je bilo precej obremenjeno z dolgovi. Društvo je v čitalnici v Selenburgovi ulici prirejalo sobotne literarne večere, širom po Sloveniji pa narodne slovesnosti in vzdivalo spominske plošče, postavilo skupno pisateljsko grobnico pri Sv. Krištofu, zbralo sredstva za Vodnikov spomenik, pomagalo pri prevozu Kopitarjevih telesnih ostankov in sodelovalo pri postavljanju Prešernovega spomenika.

Vir: Spomenica »Pisateljsko podporno društvo v Ljubljani. Ob svoji petindvajsetletnici 1885–1910. Napisal Anton Trstenjak. V Ljubljani 1911.«

Joža Mahnič
Slovenska knjižnica v Ljubljani

Metodične izkušnje

ODKRIVANJE (NE)ZNANEGA PO RAZISKOVALNI POTI KOT VODILNA METODA PRI POUKU KNJIŽEVNOSTI V UI

(Ob primeru Josipa Murna-Aleksandrova)

Poročam o izkušnji, ki se je oblikovala ob pouku književnosti v 3. razredu gimnazije (po sedanjih UN za gimnazije v SR Sloveniji) in predvidevam možnost in koristnost (in nujnost?) takega postopka k stvari vsaj v nekaterih smereh bodočega UI, po končani SVIO.

Predpostavljam dejstvo, da je treba na tej stopnji šolanja, kjer se učne enote praviloma večje kot za eno učno uro, imeti pred očmi sistem učnih ur, a sleherni ura v njem ima svojo prevladujočo funkcijo.

Josipu Murnu in njegovemu pesniškemu delu sem posvečal 6–7 učnih ur, vključujoč v posamezne ure različne delovne postopke in posamezne naloge, ki so jih morali učenci opraviti doma.

Preden smo se lotili Murna, so učenci že nekaj zvedeli o značilnostih evropske nove romantike, obdelali smo že tudi Ketteja, Župančiča in Cankarja pa še ne.

1. ura - temeljna informacija, razlaga-vodeni razgovor, frontalno

O poeziji J. Murna-Aleksandrova (1879–1901) beremo v matični ZSS V, na strani 56 tole ugotovitev dr. Jože Mahniča: »Bistvo Murnove pesniške tehnike je impresionizem. Noben slovenski pesnik in pisatelj narave ni doživljal tako intimno in hkrati tako slikarsko kakor on ... Murn je rahločuten poet razpoložen v naravi, drobnih stvari, ki se blešče v soncu, barvnih odtenkov jutranje in večerne zarje, rahlega gibanja zraka in oblakov, voda in gozdov ter vonjev spočite in trudne zemlje.« V podkrepitev te ugotovitve nato avtor navaja tile dve Murnovi kritici:

*Na daljnem, zbledenem tem vzhodu
iz noči mladi dan krvavi
po ranem, po vetnem svodu
oblaček vesel se podi. (Srpan)*

In druga:

*Tam zunaj že tulpe žarijo,
prsteni nad poljem gre vzduh,
vse bilke od sonca bleščijo
in sveti od sonca se plug. (Tam zunaj)*

In res je tak prvi in najmočnejši vtis, ki ga zapusti listanje med Murnovimi pesmimi. Za motivacijo k bolj poglobljenemu pristopu pa skušam izkoristiti sporočilo, kako je mene že v srednješolskih letih posebej vznemirila nekam nenavadna in drugačna Murnova pesem Vlahi, in da je še do današnjega dne nisem prav razvozlal. Pa povabim k raziskavi te pesmi, zlasti te pesmi tudi svoje učence.

Praden se je lotimo, izluščim iz pesnikove biografije nekaj bistvenih potez: njegov proletarski izvor, izvenzakonsko rojstvo, materin odhod za kruhom in prepustitev otroka tujim ljudem na kmetih, njegovo težko prebijanje skozi študentska leta, mračno doživetje stare cukrarne in smrt za jetiko pri vsega 22-ih letih življenja.

Potem Vlahe preberemo. 3 x zaporedoma. Za recitacijo so se že prej – po dogovoru – pripravili 2 dekleti in 1 fant, ki so bili znani kot dobri recitatorji. Sledila je prva njihova ugotovitev, da bi bilo to pesem pravzaprav lažje zapeti kot pa spodobno povedati. Trčili so torej v njen izredno intenziven zvočni sloj, kar se je dalo pri poznejši obravnavi dobro izkoristiti. Potem smo pesem poslušali.

VLAHI

*Z mehovi pod pasho gredo,
v dolgih plaščih suknenih gredo,
k tlom sklonjeno glavo,
vsi imajo visoko telo
in držijo se žalostno,
da nikoli tako.*

*S piščalmi na ustnih gredo,
v klobukih širokih gredo
in zdaj z desno roko
in zdaj z levo roko
piščali prebirajo žalostno,
da nikoli tako.*

*Z mehovi pod pasho gredo,
v dolgih plaščih suknenih gredo
pa v klobukih širokih gredo –
in naprej gredo in nazaj gredo
in zapiskajo še v slovo,
da nikoli tako!*

Po pojasnilu naslova – Vlahi so bili potujoči piskrovezi, popraviljalci dežnikov in brusilci nožev in škarij, pa še godci z dudami zraven – po tem nujnem pojasnilu oblikujemo tezo: Če se pesmi približamo razumsko, ostane vtis, da je nekam hudo vsakdanja, nekam siva, da je komaj še pesem. Ob poslušanju (!) pa nas nekako čustveno vznemiri, učinkuje na nas tako, kot učinkuje pesem v prvotnem pomenu besede. In če je tako, če zaslutimo, da nekaj v njej je, celo nekaj skrivnostnega, sugestivnega, potem morajo biti Vlahi izraz nekega vznemirjujočega doživetja, ki tudi bralca, še bolj poslušalca vznemiri. – S čim? Kako? Na kak način? To so zdaj vprašanja, ki se kar ponujajo. A odgovarjati ne bo prav lahko.

Dogovorimo se, da bo treba stvari zgraditi nekoliko širše (učenci predlagajo): – Pregledali bomo še druge Murnove pesmi; ustrezno. – Ugotovili bomo, kaj so o Vlahih zapisali kritiki in literarni zgodovinarji; prav. – Pregledati bi kazalo tudi pesnikovo korespondenco; tudi. – Pogledati bo treba opombe v ZD, itd. V priložni knjižnici specializirane učilnice za SL smo odkrili: poleg matične ZSL še Kondorjevo knjižnico Topol samujoč, Bohančevo Estetsko vzgojo, Kosov Pregled slovenskega slovstva, Prijateljeve Eseje...

Za domačo nalogo: – vsi bomo našli in prelistali kak izbor iz Murnove poezije, najmanj pa tistega v berilih – ta in ta in ta bodo posebej pozorno prebrali tudi uvode in spremne besede, v njih poiskali mnenja o Vlahih, jih zapisali in naslednjo uro komentirali.

2. ura – obravnavanje novih gradiv, seminarsko delo

Nastopajo poročevalci, poročajo o odkritih mnenjih: iz pesmi da zveni trda socialna stvarnost; da je projekcija pesnikove lastne socialne bede in brezdomstva; da je iz nje čutiti brezizhodno bedno življenje istrskih godcev; da so zanj značilne epske sestavine; da gre za skoraj naturalističen opis; da je življenje v njej živo; da ostajajo samo virtuoзни učinki – glasovna virtuoznost; da izraža mrakobno usodo slovenskega človeka, itd.

Sledi razgovor.

To in ono se nam zdi sprejemljivo, to in ono pa ne.

Prvi zaključki: – pesem je bila med poznavalci zelo zapažena, nanjo je z zanosno besedo prvi posebej opozoril že I. Prijatelj 1903. leta; – v vseh mnenjih pa je bolj ali manj očitna neka zadrega, ki skuša Vlaho uvrstiti v sklop socialne lirike na eni strani, prek ugotavljanja epskih prvin in celo odrekanja lirskosti, do ugotavljanja simbolnosti podobe, podobe življenja (sploh), »ki je tuje, osamljeno in usojeno« (Kos). Opažen je bil tudi njen jezikovni – ritmični – glasovni ustroj.

Težko se je odločiti. Najbolj se upira misel, da imamo opravka s socialno lirsko pesmijo. A treba bo iskati novih opornih točk. – Z metodo usmerjenega razgovora opozarjam na dejstvo, da Murna največkrat prištevajo med impresioniste. A če štejem za pravi impresionizem razpoložensko spajanje lirskega subjekta in narave, potem bomo našli le malo pravih impresionističnih pesmi. Tako so npr.: V drevoredu, Ah, ti bori, V parku. Zelo drugačna pa je že pesem Sneg. Impresionistično bi smeli tu imenovati kvečjemu prvo kitico, v drugi pa se impresija prevesi v refleksijo. Druga kitica namreč izpoveduje »situacijo brezkončnosti in minljivosti . . ., situacijo obupa, občutka praznote in nemoči v življenjskem oceanu« (F. Zadavec: Impresionizem Josipa Murna, Lirika, epika, dramatika 1965). Ta položaj nemoči, zgubljenosti, vrženosti v svet pa je za Murna izredno značilen. Zatadel so zanimive še pesmi: Nebo, nebo, Prišla je jesenska noč, Ko dobrane se mračje. – Beremo. Komentiramo.

3. ura – opazovanje novih gradiv, virov in literature, delo s tekstom, delo v dvojicah, vodeni razgovor, frontalno

Naloga: Poiščimo za naše ugotovitve o značilnostih Murnovega eksistencialno poglobljenega impresionizma še kako oporo v pesnikovem lastnem mnenju. Pismo Ivanu Cankarju iz leta 1898. Hitro odkrijem pesnikovo izjavo: »Vrgel sem na papir posamezne trenutke in vtise, in mučno svetsko naziranje svoje duše.« Pa še: »Trenutki, samo trenutki«. Povzeti smemo torej, da je v njegovem impresionizmu treba iskati predvsem trenutke, vtise – hkrati pa njegov mučen svetovni nazor, ki mu je bistvena poteza občutje zgubljenosti, odtujenosti. Njegovo filozofijo trenutka imenitno izpoveduje tudi pesem Trenutek.

Izvori pesnikove odtujenosti so očitno pogojeni s filozofijo individualizma, tako značilnega za evropsko, posebej francosko novo romantiko, a posebej utemeljeni z njegovim tako naključnim in nezaželenim prihodom na svet in kasnejšim bednim životarjenjem na robu življenja, kamor ga je, zaznamovano, izrinila meščanska družba. Na to v citiranem pismu izrecno opozarja tudi pesnik sam, ko pravi: »Morebiti je ta odtujenost odmev temnih, odtujočih razmer, med katerimi sem tako čudno rasel.«

Drugi dokaz za to je tudi pričevanje pesnikovega prijatelja dr. Ivana Prijatelja v njegovem znamenitem eseju o Murnu.

Beremo odlomek o tem, kako je na Dobravi, kjer je živel v reji, bežal v polje, ko je zagledal kočijo, ker so ga kar naprej strašili, kako ga bodo spet nekega dne odpeljali v mesto in povzamemo: v zgodnjem otroštvu že – moderna psihologija pa dokazuje, da so doživlja iz zgodnjega otroštva v mnogodem odločujoča za kasnejše človekovo življenje in ravnanje – v otroštvu že je boleče občutil brezdomstvo, začel se je bati ljudi in jih celo sovražiti. Že tedaj pa je vzljubil tudi naravo in se naučil prisluškovati njenim najbolj rahlim vzgibom.

V otroštvu že je vzljubil tudi vse kmečko. Tudi kasneje je rad zahajal na deželo. Le tam je bil na trenutke srečen. Zato pa so njegove kmečke pesmi idile. Nikoli ni na kmetih opazil kričečih socialnih nasprotij, ki je denimo nanje opozarjal že Aškerc, celo Gregorčič, kasneje pa posebno izrazito Cankar, in tudi Zupančič. Na kmetih je odkrival predvsem vse, kar je bilo folklorno pisano, barvito, prelivajoče se v polnem soncu; brez posebnih zadržkov smemo tudi mnoge njegove t. i. kmečke prišteti med impresionistične. Za ponazoritev beremo: Ženitovanjska pesem, Kmečka pesem, Zimska kmečka pesem. In jih skušamo opredeliti z vidikov poetike impresionizma. Pomagamo si z opredelitvami dr. Matjaža Kmecla v Mali literarni teoriji.

4. *ura* – opredeljevanje do tujih mnenj, razgovorov, frontalno; nato skupinsko delo, poskus slogovne analize – iskanje ključnih besed v pesmi

Najprej, v razgovoru, zavrnemo mnenje, da imamo opravke s socialno lirsko pesmijo, saj ob dokaj utrjeni predstavi socialne lirike, v naši pesmi za tako mnenje ne najdemo prave opore. Takí uvrstitvi nasprotuje tudi pesnikov umetnostni nazor, kakor seva iz pisma Cankarju in tudi iz sporočila Ivu Šorliju: »Sicer pravite vi nekje, da sem nejasen, da ne veste, kaj hočem povedati. Moj bog, jaz nočem v liriki ničesar povedati! Meni je edinole na tem, da izrazim čustva, ki se rodé v trenutkih prebujene duše.« Pač pa soglašamo z ugotovitvijo, kako da se je Murn tudi socialni stvarnosti umikal v svet poezije (Mahnič). V tem ugotavljamo značilnost romantike. – Tudi uvrščanje Vlahov med Murnove kmečke se nam ne zdi sprejemljivo, saj se od njih v mnogočem razlikuje.

Potem se v skupinah lotimo razreševanja tehle nalog: – presodite mnenje dr. Pirjevca, da »to gotovo ni lirika, marveč prej že skoraj naturalistični zapis dogodka«;

– ugotovite zunanjo in notranjo zgradbo pesmi;

– ocenite besedje pesmi, iščite figure, skušajte ugotoviti ključne besede besedila;

– opazujte in izluščite iz besedila sredstva, ki gradijo že zaznani zvočni učinek pesmi.

Sledi skupinsko delo. Če se nam zadeva steče, na koncu ure poslušamo poročila vodij. Izredno funkcionalna je za tako delo blok-ura. Če nas pa prehití zvonec, pripravijo poročevalci pisna poročila za naslednjo uro.

5. *ura* – poročanje, oblikovanje sklepov, statistična raziskava zvočnosti – individualno frontalno

Zaključki pa so takile:

Pogled besednega gradiva, ki izpričuje za lirsko pesem nenavadno vsakdanjost besed in besednih zvez govori za naturalističnost zapisa, vendar se temu upira sugestivni zvočni učinek pesmi. V trikitični pesmi, kitice so šestvrstične, zapisane v svobodnih verzih, ki so daleč od zahtev kakšne normativne metrike, ni pravzaprav nobene metafore, nikakršne pesniške barvitosti, sama siva vsakdanjost; izstopi fraza »da nikoli tako«, ki je nekak refren; učinkuje podobno kot vsakdanji frazi »da je kaj«, ali »da je joj«. Če bi izhajali iz kakšne klasične poetike, bi morali tudi reči, da so rime slabe; v 18-ih vrsticah se rima vsega 7 besed, kar 8-krat je zapisana na koncu verzov besede »gredo« kot epifora. Znotraj besedila srečamo to besedo še enkrat in ta 9-krat zapisani glagol ustvarja občutje enoličnega, brezsmotnega gibanja, ki se v 16-em verzu – tik pred poanto, ki jo grafično nakazuje pomišljaj – še okrepi v besedni zvezi »in naprej gredo in nazaj gredo«, kar nas napelje k bistvu sporočila pesmi.

Če rime, epifore, pregledamo še z vidika semantike, ne moremo mimo ugotovitve, da pesnik na nekatere besede, ki so zvočno (in pomensko) drugačne, obeša posebno težo: v navpičnem nizu gredó, gredó, teló, glavó in spet gredó, gredó je posebej izpostavljena dvakrat zapisana beseda žalostno, obakrat postavljena na konec predzadnje vrstice 1. oziroma 2. kitice, tik pred ekspresivni refren; na enako izpostavljenemu mestu je v 3. kitici beseda slovó. In te tri besede so v primeri z brezbarvnimi gredó neprimerno bolj čustveno nabite. To so očitno pomensko, čustveno in ritmično najbolj izpostavljene besede, torej ključne besede v pesmi. Otožno – žalostne besede so to in od njih so se otožnosti nalezli tudi o-ji, ki v pesmi očitno količinsko in zvočno izstopajo in soustvarjajo značilno melodijo te nenavadne pesmi.

Sledi statistična verifikacija te zadnje trditve: vseh vokalov v pesmi naštejemo 139, od tega je kar 49 ali 35 % o-jev. Od 49 o-jev jih je 29 ali 60 % poudarjenih in zato še posebej slišnih. 6 jih je v treh ključnih besedah pesmi – in očitno smemo skleniti, da so ti o-ji odmev vsebine in ustvarjajo nenavadno intenziven in funkcionalen zvočni sloj pesmi. Zavrtniti je treba torej tezo, da gre za cenene »artistične učinke«.

Govoriti smemo celo o izraziti audiovizualni impresiji, ki jo zmore le pesnik, slikar – impresionist ali glasbenik – impresionist pa ne. Da imamo opravka z impresionistično stvaritvijo, s pesmijo trenutka, zgovorno pričajo tudi poročila o njeni genezi (S. Trdina v Klasju, ZD – poročilo iz Podrage na Vipavskem).

6. *ura* – sklepne ugotovitve in primerjave, frontalno

Najprej v razgovoru povzamemo nekaj ugotovitev iz prejšnjih ur in sklepamo: Vlahi so v bistvu impresija Murnovega tipa, torej impresija, ki izraža, izpoveduje tudi osrednji Murnov bivanjski problem. Jedro pesmi je v 16. verzu, nanj pesnik posebej opozarja s pomišljajem. Ta verz se glasi: »in naprej gredo in nazaj gredo« in se nadaljuje s čustveno najbolj napetima zadnjima verzoma: »in zapiskajo še v slovo, da nikoli tako«. Ta trejčij ponovljena fraza je zdaj podčrtana še s klicajem!

Iz teh verzov zdaj že brez posebnega napora razberemo občutje izgubljenosti, življenjske brezcilnosti in iz obojega izhajajočo melanholijo, kar je za našega pesnika skoz in skoz tako značilno. To misel in občutje je Murn posebej razvidno izpovedal tudi v svojem Epitafu:

*»Življenje celo sprt, nestalen,
miru resnice, sreče je iskal – ;
njegov bil smoter temen, daljen,
umel ga ni, zato je pal.*

Vlahi so torej nenavadno uspela impresionistična pesem, le da je impresija topot ustvarjanja z drugačnim, bolj neobičajnim snovnim motivom in z drugačnimi pesniškimi sredstvi. Sporočilo Vlahov se čudovito sklada s sporočili njegovih osrednjih pesniških podob.

*Jaz sem topol samujoč
in
Glas vpijočega v puščavi,
trs samostni, to sem jaz!*

Prešibak, premalo dejaven je bil, da bi stanje odtujenosti kdaj presegel. Murn je zato tragična osebnost.

Med njegove neposredne dediče šolska praksa rada uvršča S. Kosovela. A Kosovel je Murnov dedič le v svojem prvem ustvarjalnem obdobju, v obdobju »baržunaste kraške lirike.« V svojem – čeprav tudi usodnem kratkem življenju – je Kosovel plapolal nenavadno intenzivno – Od impresionizma je šel prek rezkega ekspresionizma, futurizma in zlasti konstruktivizma v svet družbeno angažirane socialne pesmi, ki jo je terjal čas. Njegova osrednja podoba je:

Jaz sem rdeča raketa!

In to ga postavlja na čisto drugi breg življenja in prepričanja, da je svet mogoče in potrebno spremeniti v smislu preseganja odtujenosti vseh vrst in stopenj, v smeri počlovečenja človeka in sveta.

Shematski prikaz postopkov (sistema 6-ih učnih ur):

1. Uvodna ura: obrisna informacija o značilnostih Murnovega pesniškega opusa – motiviranje za raziskovalni pristop k stvari – obris pesnikove biografije – interpretativno branje Vlahov – oblikovanje teze – dogovor o ustreznih raziskovalnih postopkih za nadaljnjo obravnavo.

Oblika: frontalna. Metoda: razlaga, vodeni razgovor.

2. Ura obravnave nove učne snovi: poročanja o tujih mnenjih, ki se nanašajo na Vlaho – prvi poskus opredelitve do njih – razčiščevanje značilnosti impresionizma še ob nekaterih drugih Murnovih pesmih.

Oblika in metoda: seminarsko delo.

3. Ura obravnave nove snovi: poglobljanje že orisanih položajev – analiza pesnikovega pisma Cankarju – navajanje odlomkov iz Prijateljevega eseja – pritegnitev nekaterih kmečkih pesmi.

Oblika: v dvojicah in frontalno. Metoda: delo s tekstom, razlaga, razgovor.

4. Ura poglobljanja: poskus kritične presoje tujih mnenj – poskus slogovne analize Vlahov – prva sinteza.

Oblika: frontalno, skupinsko. Metoda: vodeni razgovor, branje z navodilom, analiza, poročanje učenec.

5. Ura poglobljanja in posploševanja: pretres poročil o dognanjih analize – (dodatni) statistični pregled vokalizma – sklepne ugotovitve in posplošitve.

Oblika: frontalno, individualno. Metoda: vodeni razgovor, delo s tekstom, sinteza.

6. Ura ponavljanja in preverjanja: utrditev sporočila pesmi – komparacija s Kosovelom.

Oblika: frontalno. Metoda: razgovor, razlaga. (Postopek preverjanja in ocenjevanja je ob takem načinu dela v veliki meri integriran v cel proces.)

Sklep. Za tako voden postopek, ki ga je skušala usmerjati metodologija raziskovanja, sem porabil 6 (7) ur. 100 % več, kot če bi zadevo obravnaval na »klasičen« način. Predmetnik in učni načrt ne dajeta zadosti časa za take ekskurzije v svet raziskave lepega. Ali je početje upravičeno? Zase mislim, da je, če resno želimo in hočemo, da bi učenci postajali vsej bolj subjekti lastne vzgoje in izobraževanja, s tem pa tudi resnični gospodarji življenja in sveta.

Silvo Fatur
Zavod za šolstvo v Kopru